

TEGEN DE KWAKZA

TE4547

UITGAVE VAN DE VERENIGING TEGEN DE KWAKZALVERIJ, VERENIGING TOT EVALUATIE VAN ALTERNATIEVE BEHANDELMETHODEN EN TOT BESTRIJDING VAN DE KWAKZALVERIJ

JAARVERGADERING OP ZATERDAG 7 OKTOBER 1995 IN UTRECHT

Dr. Marijke Gijswijk-Hofstra zal een lezing houden over "de introductie en ontvangst van de homeopathie in Nederland in de 19de eeuw" (zie verder op blz 4).

Het bestuur nodigt de leden van de Vereniging tegen de Kwakzalverij uit tot het bijwonen van de jaarvergadering van de Vereniging, die ook ditmaal weer zal worden gehouden in een van de zalen van het Beatrixgebouw van het Jaarbeurscomplex te Utrecht, van station Utrecht CS gemakkelijk te bereiken via de stationstraverse.

Aanvang te 14.00 uur.

OOK NIET-LEDEN ZIJN VAN HARTE WELKOM!

De agenda van de vergadering vermeldt voorts :

1. Opening.
2. In memoriam D. Uitterdijk.
3. Jaarverslagen van secretaris en penningmeester.
4. Bestuursverkiezing.

Het bestuur stelt de ledenvergadering voor als nieuw bestuurslid te benoemen de heer dr. A.P.M. van Dam uit Den Haag, thans werkzaam als medisch adviseur van een Haags Ziekenfonds en enige particuliere ziektekostenverzekeraars, daarvoor is hij werkzaam geweest als chirurg.

5. Jaarrede van de voorzitter, de heer C.N.M. Renckens.
6. Rondvraag en sluiting.

Kwakzalverij en magie in het tijdperk van de mondige patiënt

C.N.M. Renckens

Aan Voltaire wordt de uitspraak toegeschreven dat de kwakzalverij bestaat sinds de eerste schoft zijn eerste domkop vond. Deze Franse schrijver en filosoof leefde van 1694 tot 1778 en ter gelegenheid van de driehonderdste verjaardag van zijn geboortedag kwam er vorig jaar een nieuwe en inmiddels bekroonde vertaling gebracht van zijn filosofische schelmenroman *Candide* (1759) uit. In *Candide* gaat het overigens niet over kwakzalverij, maar wel vindt er op een bepaald ogenblik een interessant gesprek plaats tussen *Candide* en ene Martin. Zij zijn beide ontkomen uit Suriname en bevinden zich aan boord van een boot op weg naar Frankrijk. *Candide* vraagt aan monsieur Martin of hij Parijs kent. Martin antwoordt bevestigend en zegt dat je daar dezelfde mensentypes tegenkomt als in heel Frankrijk: 'In sommige provincies is de helft van de bevolking gek, in andere zijn ze doortrapt in weer andere zijn ze wel aardig maar dom, en dan heb je er nog waar ze de verfijnde geest uithangen.' In Parijs had Martin het niet erg naar zijn zin gehad en via een baan bij een drukkerij verdiende hij genoeg geld om naar Holland terug te keren. Intussen had hij in Parijs 'het krantengespuis, het immigratengespuis en het *dwepersgespuis* ("la canaille convulsionnaire") leren kennen.' In zijn voortreffelijke noten-apparaat legt vertaler Hans van Pinxteren uit, wat er met dat *dwepersgespuis* werd bedoeld. Naar het graf van de jansenist Paris werden bedevaarten georganiseerd, omdat daar wonderbare genezingen zouden hebben plaatsgevonden. Deelnemers van deze bijeenkomsten raakten in trance en kregen tijdens hun geestvervoering een soort epileptische aanvallen. Deze *dwepers* werden de 'convulsionnaires' genoemd, mensen die stuipen kregen: magie en genezing waren tweehonderdvijftig jaar heel gewoon, maar wekten ook toen reeds afkeer van weldenkende mensen, zoals genoemde Martin.

In Verre jaren, het eerste van een serie autobiografische prachtboeken beschrijft Konstantin Paustovskij zijn jeugd in het tsaristische pre-revolutionaire Rusland. Als puber ging hij eens uit logeren bij zijn grootmoeder, die van Poolse afkomst was en zeer gelovig. Grootmoeder nam de jonge 'Kontik' mee naar de abdij van Czeszochowa. Aldaar vroeg een van de monniken aan de grootmoeder of zij nog last had van een of andere kwaal, die beslist genezen moest worden. Grootmoeder die altijd al gauw dacht dat ze wat had, begon onmiddellijk te klagen over pijn in de hartstreek. De monnik graaide daarop in de zak van zijn jute pij en strooide een handje zilveren voorwerpen op tafel in de vorm van hartjes, handen, hoofden en zelfs kindertjes. 'Er zijn harten van vijf, tien en van twintig roebel. Ze zijn al gezegend. U hoeft ze alleen nog maar aan de icoon van de Heilige Maagd te hangen en er een gebed bij uit te spreken'. Grootmoeder kocht een hart van tien roebel. Even verderop zat een jonge Poolse boerin op het gras, die haar kind de borst gaf. Het kind zag er slecht uit, ademde reutelend en had wijd opengesperde ogen. De vrouw vertelde aan een pafferige boerenjongen: 'Toen mijn zoontje net vijf maanden was, heeft Michàs een ooievaar neergeschoten. Toen hij er

(vervolg op pag. 2)

Inhoud

C.N.M. Renckens: Kwakzalverij en magie in het tijdperk van de mondige patiënt	1
P. Borst: Welke geleerde heeft gelijk?	4
C.N.M. Renckens: Onbegrijpelijk	6
A.L. Ternee: Chronique scandaleuse 1994	8
Uit de pers	11

Colofon

Vereniging tegen de Kwakzalverij

Opgericht 1 januari 1881

Correspondentie-adres: Jister 17-19, 8446 CD Heerenveen;
tel. 05130-25956

Bestuur:

Voorzitter: C.N.M. Renckens, vrouwenarts, Hoorn

Secretaris: H. de Vries, apotheker, Heerenveen

Penningmeester: I.H. Harms, dierenarts, Hardenberg

Leden: drs. P.C. Bügel, psycholoog, Groningen;

mr. Th. Douma, advocaat, Haarlem; C.P. van der Smagt,

huisarts, de Bilt; prof.dr. H. Timmerman, hoogleraar

farmacochemie, Voorschoten; W.M. Veenema, huisarts,

Joure; W. Zijp, tandarts, Enkhuizen

Adviserend lid: S. Lelie, Middelburg

Redacteur: Vacature.

Het Actieblad tegen de Kwakzalverij verschijnt 5x per jaar.

Abonnement: f 45 per jaar.

ISSN: 1383-116X

Postgiro van de Vereniging: 32237 ten name van Penningmeester van de Vereniging tegen de Kwakzalverij, Hardenberg.

De contributie bedraagt thans minimaal f 50 zulks met inbegrip van het abonnement op het Actieblad tegen de Kwakzalverij; voor studenten en leerlingverpleegkundigen f 10; begunstiger wordt men door een schenking aan de vereniging van minimaal f 500.

(vervolg van pag. 1)

ons huisje mee in kwam, barstte ik in tranen uit en zei: Wat heb je gedaan, suferd? Je weet toch zeker wel dat God voor iedere gedode ooievaar een kinderzieltje tot zich neemt. Waarom heb je hem doodgeschoten, Michàs? Toen de boerenjongen niet reageerde, vervolgde ze: 'En sinds die dag is ons zoontje helemaal blauw geworden en begon de ziekte zijn keel dicht te snoeren. Zal de Moeder Gods hem helpen?' De kleine Kontik dacht aan de kleine zilveren kindjes, die de monnik te koop had, maar beheerste de Poolse taal onvoldoende om haar dat advies te geven. Magisch denken was ook aan het begin van onze eeuw nog altijd zeer verbreid.

U, die woonachtig bent in de omgeving van Tiel, hoeft ook aan het eind van de twintigste eeuw niet ver te reizen om dergelijke tafereelen van nabij mee te maken. Sinds 1992 heeft Joke Damman, voormalig balletdanseres en magnetiseuse, in de Evenementenhal alhier een bloeiende praktijk opgebouwd, alwaar zij, onder de artiestennaam Jomanda, volle zalen trekt met optredens als 'genezend medium'. Ik mag u rustig verklappen, dat het voor de kwakzalverijbestrijding in ons land als een verrassing kwam, dat dit soort ouderwetse kwakzalverij - die toch bijna uitgestorven leek - opnieuw op een dergelijke schaal tot bloei heeft kunnen komen. Uit het verleden zijn dit soort praktijken ons natuurlijk zeer goed bekend - Greet Hofmans, Ben Hoekendijk en Willem van de Moosdijk - maar het type leek steeds minder te passen in onze geëmancipeerde, geseculariseerde samenleving. In een uithoek van die samenleving opereert al sinds lange tijd Johan Maasbach, maar daarmee hadden wij het eigenlijk wel gehad. NRC-verslaggever Arjen Schreuder beschreef de gebeurtenissen in Tiel op 28 maart 1994 als volgt: 'In deze ambiance (van 'religieus attractiepark' met Mariabeelden, geneeskrachtige voorwerpen, fonteinen en vijvertjes) worden bezoekers voor tien gulden vergast op twee tot drie uur geestelijke ontspanning, waarbij sommigen worden opgezweept tot opzienbarend gedrag. Brave huisvrouwen zakken als gemesmeriseerd op hun stoel in een diepe slaap, oude heren rollen zuchtend en proestend over de grond, moeders met kinderen in hun armen rennen als door waanzin geslagen voor het podi-

um heen en weer, stuiptrekkende meisjes beginnen om hulp te krijgen, keurige huisvaders staan als verkeersregelende politieagenten op het podium, weer anderen laten harde boeren.' Aan getuigenissen van genezen patiënten is geen gebrek: Schreuder noteerde uit de mond van de gelukkigen: spataderen, reuma, zwakke enkels, migraine, stofwisselingsklachten, leverkwalen, bedplassen, klapperende kunstgebitten, kiespijn, arthrose, blindheid, eczeem, roken, aids, tbc, incontinentie, medicijnverslaving, cara, hernia, huidaandoeningen, koortsblaren, alcoholisme, botkanker, wratten, suikerziekte, ziekte van Parkinson, agressie en nierstenen. (Ik was dan ook zeer verbaasd hier bij mijn aankomst nog zo'n groot ziekenhuis aan te treffen, ik had niet gedacht, dat er voor u nog veel emplooi zou zijn!) Opvallend in de beschrijving was de beschrijving van de stuiptrekkende mensen, die in trance spiritueel 'geopereerd' worden: het arsenaal van mensen om te reageren op een vermeende bovennatuurlijke beïnvloeding is kennelijk beperkt en in de laatste drie eeuwen niet veel veranderd.

De gevoeligheid van de hedendaagse mondige patiënt, met zijn WGBO op zak, voor magische beïnvloeding en voor magisch-ritueel reageren op allerlei dreigingen is klaarblijkelijk allermist verdwenen of zelfs maar minder geworden dan vroeger. En daarvoor behoeft u nog niet eens naar een passagère hype als die van uw lokale 'genezend medium' te kijken, maar ook in de alledaagse situaties waarin patiënten zijn blootgesteld aan de moderne geneeskunde zullen zeer velen het gevoel hebben, dat zij op magische, althans als overweldigend en onbegrijpelijk ervaren, wijze beïnvloed worden. Zoveel verschil is er niet tussen de gewone patiënt, die de opdracht krijgt gedurende twintig minuten zo stil mogelijk in een CT-scanner plaats te nemen en die vervolgens niet merkt, dat er iets gebeurt, en de hysterica, die wordt uitgekozen om op een van Jomanda's podia 'spiritueel te worden geopereerd'. Beiden ervaren een overweldigende en moeilijk te begrijpen invloed. (Toen de New Age-theoretica en Trouw-columniste Aleid Schilder, na een bezoek aan Jomanda, in haar column van 22 juni 1994 meedeelde, dat zij 'de onzichtbare chirurgen en andere lichte gestalten niet zelf kan zien, maar dat ze wist dat ze er waren', toen schreef een echtpaar studentenpredikanten uit Twente een ingezonden reactie. Zij stelden, dat 'wij in Nederland in vergelijking met de rest van de wereld een niet geringe medische zorg hebben. Jomanda is eigenlijk een luxe. In Bosnie, Koerdistan, Rwanda en andere oorden van verschrikking hebben de gewonden en verminkten aan genezende krachten dringend behoefte. Jomanda zou daar met haar onzichtbare artsen goed werk kunnen doen. Vooral de onzichtbaarheid is een groot voordeel in gebieden waar het voor zichtbare artsen gevaarlijk toeven is').

Omdat er in het sprekersprogramma van vandaag mensen aan het woord komen uit de gedragswetenschappelijke hoek, die vele malen deskundiger zijn, waar het betreft de achtergronden van dit soort primitief denken en reageren, zal ik mij - ook al uit hoofde van mijn activiteiten als bestrijder van kwakzalverij - meer richten op de aanbodzijde van al dit fraais: de hedendaagse kwakzalver.

Die wonderdokters, gebedsgenezers en TV-evangelisten, wat zijn dat nu voor mensen? In het aanbevelenswaardige boek Außenseitermethoden in der Medizin (Darmstadt, 1986; red. Oepen en Prokop) schreef de antropoloog Glowatzki het hoofdstuk Magisches Denken in der Heilkunde. Hij citeerde Irmgard Oepen, hoogleraar gezondheidsrecht te Marburg, die van deze genezers de volgende karakteristiek gaf: 'Goede mensenkennis, zelfverzekerdheid met eigenroem, ontbrekende zelfkritiek tot aan regelrechte ongeremdheid en 'Rücksichtslosigkeit', suggestief optreden, echte en valse vroomheid, een goede gebektheid met pseudologismen, bewuste en

onbewuste onoprechtheid met opsnijderijen en titelzwendel, geldbelustheid, maar ook onbaatzuchtigheid.....'. Glowatzki deelde de wonderdokters in in drie groepen: geestelijk gestoorden (Psychopathologisch Auffällige), goedgegelovige onbenulligen (Gläubige Ignoranten) en geslepen zakenlieden. Tussen de drie categorieën bestaan vloeiende overgangen, aldus Glowatzki. De criminoloog Schäfer ontdekte in de antecedenten van de niet-medisch geschoolde kwakzalvers een niet gering aantal met een strafblad, waarbij het vooral seksuele delikten en bedrog betrof. De ouderen onder u herinneren zich de zaak-van de Moosdijk nog wel: na zijn ontmaskering kwam ook Van de Moosdijk - na het plegen van een overval - in aanraking met justitie.

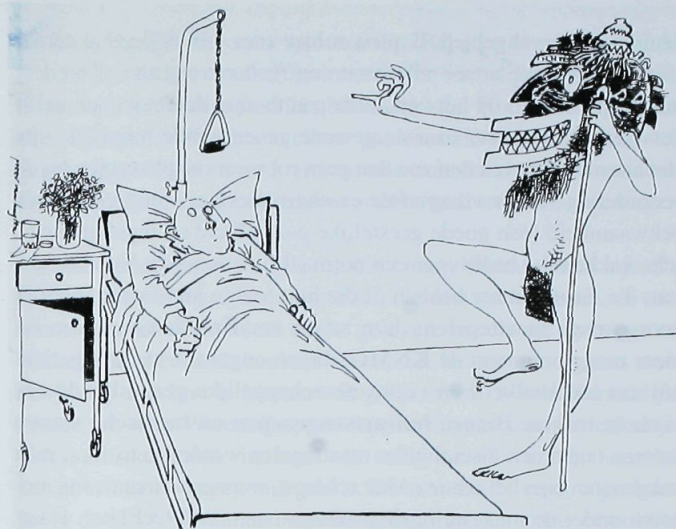
Wij, u en ik dus, wij weten het wel en zien dagelijks hoe beïnvloedbaar de mens is en hoe zeer hij, bij ongeneeslijke ziekten of ondragelijk leed, zijn rationele denken soms tijdelijk verliest en op zoek gaat naar genezing.

'Man in distress wants action - rational if possible, of course, but irrational, if necessary, rather than none at all.' (Findley) Veel van onze patiënten zullen daarbij niet altijd rationele keuzen maken en hoe zeer wij dat mogen betreuren en met lede ogen bezien - het zijn vrije mensen en de keuze is nu eenmaal aan hun zelf.

Maar tijdens irrationeel gedrag is de mens kwetsbaar en gevaar van uitbuiting ligt op de loer. *'There is a sucker born every minute, and there is a crook born every hour to take care of sixty suckers.'* (Joseph Jastrow (1863-1944)). De neiging om op te treden tegen de mensen, die het leed en de wanhoop van deze categorie patiënten exploiteren en te gelde maken, zal echter bij elk rechtgeaard en welkend mens ook aanwezig zijn en sinds 1865 bezat ons land wetgeving, die op dat punt behulpzaam kon zijn: de WUG van Thorbecke. U weet ook, dat deze wet al enkele tientallen jaren een dode letter was, waar het de onbevoegde uitoefening der geneeskunst betrof en dat per 1993 inmiddels een begin is gemaakt met de inwerkingtreding van de Wet-BIG, waarin de geneeskunde tot een vrij beroep wordt verklaard: elke afgekeurde garagehouder of leeuwentemmer kan op elke willekeurige dag het bord homeopaat, natuurgenezer of magnetiseur op zijn deur aanbrengen en een praktijk beginnen. 'Lang leve de keuzevrijheid van de mondige patiënt' en 'Gelijke rechten voor alle geneeswijzen', u kent de kretologie.

Bestrijding van kwakzalverij, beoefend door niet-artsen, vroeger onbevoegden genoemd, is dus vrijwel onmogelijk geworden, althans waar het juridisch optreden betreft. Ik vind dat betreurenswaardig, maar het is een keus geweest van ons volk en de door haar gekozen volksvertegenwoordiging en het is dus niet anders. Twee weken geleden werd in Utrecht een 18-jarige paranormaal genezeres tot zes maanden gevangenisstraf veroordeeld wegens schuld aan de dood van een 24-jarige man, die leed aan suikerziekte. De genezeres had de man verteld, dat hij zijn insuline niet meer behoefde te nemen, omdat zij de ziekte langs 'paranormale weg' had 'overgenomen'. De man overleed na vier dagen in een diabetisch coma. Er zijn wel meer sterfgevallen tgv ondeskundige beoefening der geneeskunde, maar gelukkig blijft de daadwerkelijke schade van deze categorie kwakzalverij meestal beperkt door het feit, dat de meeste mensen genoeg gezond verstand bezitten om met serieuze of alarmerende klachten eerst naar de dokter te gaan en niet naar de plaatselijke haptonoom of acupuncturist. De vrouw met een knobbeltje in de borst, de patiënt die bloedt ophoest, de sportman met zijn gebroken sleutelbeen etc, zij allen weten meestal wel wat hun te doen staat.

Onverminderd belangrijk, ja zelfs belangrijker dan vroeger blijft het om te voorkomen, dat kwakzalverij en magisch denken een

kans krijgt in de groep hulpverleners, die zich - nu helaas zonder exclusief monopolie - kunnen beroepen op van staatswege erkende diploma's. Ik zal mij in het laatste deel van mijn betoog vooral richten op de artsen, maar het verhaal geldt mutatis mutandis eveneens voor tandartsen, dierenartsen, fysiotherapeuten e.d. De patiënt, die zich tot een arts richt, die moet er verzekerd van kunnen zijn, dat hij deze arts kan vertrouwen en dat deze handelt overeenkomstig de regelen van de kunst. De arts dankt zijn privileges, zijn honorarium en het vertrouwen van de patiënt aan zijn universitair verworven kennis, waarin hij grondig is geëxamineerd en die hij via na- en bijscholing op peil houdt. De arts, die zich - hoe relativerend sommigen dit ook kunnen brengen - na het behalen van zijn bul op een zijpad begeeft, maar desniettemin de titel arts blijft voeren misleidt zijn patiënt. Het is nu eenmaal onmogelijk de merkwaardige inzichten, waarop de alternatieve artsen zich beroepen, te combineren met de gewone kennis, waarop onze geneeskunde is gebaseerd: de anatomie van de snijzaal en de operatiekamer verschilt hemelsbreed van de oude atlanten van de Chinese acupuncturisten (over magie gesproken!), de moderne farmacologie geeft inzicht in werkingsmechanisme, metabolisme, werkzaamheid en giftigheid van geneesmiddelen en is in overeenstemming met de kennis van de fysiologische chemie. De opvattingen van de homeopaat daarentegen, met die malle, 18e eeuwse leunstoelfilosofie van het similia-principe, zijn daarin niet in te passen: afwezige moleculen kunnen niet werken en het idee, dat een kleinere hoeveelheid stof door schokschuddende verdunning een alsmaar krachtiger effect zou hebben: als u het begrijpt.....

Gelukkig is het aantal artsen, dat zich op bovengenoemde en aanverwante dwaalwegen begeeft, klein. De Nederlandse Artsenfederatie voor Additieve/alternatieve geneeswijzen (NAAV) telt bijna 1100 leden, hetgeen overeenkomt met 2 tot 3 procent van onze beroepsgroep. Het aantal is dus klein, maar niet verwaarloosbaar. Het vertrouwen, dat patiënten in hun artsen moeten kunnen hebben en houden is gebaat bij een scherp intern toezicht van artsen op hun dysfunctionerende of dissidente vakbroeders. Voor elke professionele groep, of dat nu notarissen, advocaten, politiefunctionarissen, journalisten of artsen zijn, geldt: een verwijt, dat aan een van de vakgenoten kan worden gemaakt, wordt door de hele groep gevoeld. Daarom bestaan er van oudsher ook in de geneeskunde gedragsregels, tuchtrechtspraak en collegiale rechtspraak. De KNMG heeft zijn interne rechtspraak en wettelijk is deze vorm van kwaliteitsbewaking bekrachtigd en tot wet verheven in de tuchtrechtspraak.

Het probleem van de alternatieve arts raakt elke medicus en onverschilligheid of zelfs tolerantie zijn mijns inziens laakbaar. Er zal iets moeten gebeuren, want hoezeer het aantal procentueel meevalt, het is aanzienlijk groter dat het ooit was in de recente geschie-